

جنگ باسنجر

علاءالدین حسین غوری چون از مهم‌بهر امشاه غزنوی فراغت یافت به فیروز کوه بازگشت به روایتی سال ۵۴۲ و ۵۴۳ و بر وایت دیگری ۵۴۴ هجری، سال دیگر آن بنا بر قول منہاج سراج باسلطار سنجر طریق استبداد آغاز نهاد و مکارحت پیش گرفت و آنچه معهود ملوک غوز بود از جنس سلاح و تحف که هر سال بخد مت در گاه سنجری آمدی باز گرفت تا کار بدا نچارسید که سلطان سنجر لشکر خراسان را جمع کرده و عزیمت بلاد غوز مصمم گردانید. علاءالدین لشکر غوز را جمع کرد و پیش سلطان سنجر باز رفت تا حدود قصبه ناب میان فیروز کوه و هرات در صحن هریرود و آنجا صحرائیست لطیف و وسیع که آنرا سه گوشه ناب گویند در آن موضع میان هر دو لشکر مصاف شد گروهی را عقیده بر آنست که چون سنجر علیه آنها جمین خطائی مغلوب گردید علاءالدین غوری علیه او قیام کرده بجنگ پرداخت.

عروضی سمرقندی در حکایت آخر مقاله سوم در باره تاریخ و قوع و موضع این جنگ که خود نیز در کتاب غوزریان حاضر و ناظر بود می نگارد:

و که در شهر سنه سبع و اربعین و خمسمایه میان سلطان عالم سنجر بن ملک شاه و خداوند سلطان علاءالدین و الدنیا مصاف افتاد بدو به ..

صاحب روضة الصفا در باره این جنگ می نگارد: چون سلطان سنجر در مصاف ماوراءالنهر از قراخانیان شکست خورد و بعد از چندی توسط ایشان مرخص گردید و بجانب عراق رفت و مسعود سلجوقی که مالک آن ممالک و برادر زاده اش بود به خدمت وی پیوست در اثنای این اوقات بهرامشاه غزنوی خیر استیلائی خویش بر غوزیان و سرسوری شهزاده آن دیار و خیر مرگ سام به سلطان اسلام فرستاد و سلطان به اندک فرصتی از وی روانه گشته به خراسان آمد.

در خلال این احوال علاءالدین حسین غوری خروج کرده به انتقام برادر خود سوری روی به غزنین نهاد و بهرامشاه را به هزیمت کرده غزنین را فتح نمود لشکر بسیار در ظل رایت او متجمع گشتند و امیر علی چتری که سلطان سنجر او را از درجه مسخرگی به اماره رسانیده بود حقوق نعمت فراموش کرد .

باجا کم غور متفق شده بر اعلان کلمه عصیان مبادرت نمود ، علاءالدین حسین لشکر سنگین از غزنین و قندهار و گرمسیر و جبال غور مرتب ساخته روی به خراسان نهاد و در حدود ازبه هر دو لشکر به هم رسیدند .

به قول فرشته چون علاءالدین حسین غوری از غزنه به غورش از غایت غرور با سلطان سنجر از در مخالفت پیش آمد و بلخ و هری را به تصرف خود در آورد . چنانچه از نو شجاعت عروضی بر وی آید درین جنگ سلطان علاءالدین غوری بر علاوه عساکری که از قندهار و غزنین و گرمسیر جبال غور جمع کرده بود و بعلاوه آنکه بقول بعضی از مورخین عددها از غزان نیز در رکاب او بودند عساکر بامیان به سرکردگی شمس الدوله والدین محمد بن مسعود نیز درین محاربه با وی اشتراک ورزیده بود و عروضی نیز در ملازمت مخدومین خود ملوک بامیان درین جنگ حضور داشته است چنانچه طی نگارنده ذکر و خداوند زاده ملک عالم عادل شمس الدوله والدین محمد بن مسعود گرفتار شد بدست امیر اسفندسالار برنتش هریوه و پنجاه هزار دینار قرار افتاد که کسی وی به بامیان رود و استحضات آن مال کند و چون مال به هری رسید آن خداوند زاده را اطلاق کنند (۱)

(۱) عروضی سمرقندی این حکایت را که ذکر آن درین مورد بدنیست چنین ادامه می دهد : ... و از جانب سلطان عالم او خود معالقم بود و بوقت حرکت کردن از هری تشریف نامزد کرده بود من بنده درین حال بدان خدمت رسیدم روزی در غایت دلنگی به بنده اشارت فرمود که آخر این شایش کی خواهد بود و این حمل کی برسد . آن روز بدن اختیار از تفاعی گزفتم طالع بر کشیدم و مجبور بجای آوردم سوم روز آن وال را دلبل کشایش بود دیگر روز بیامدم و گفتم فردا نماز پیشین کسی رسد و آن پادشاه زاده همه روز درین اندیشه بود دیگر روز به خدمت رفتم گفت امروز وعده است گفتم آری تا نماز پیشین هم در آن خدمت با ستادم چون بانگ نماز برآمد از ...

و چنانچه در تاریخ این د و دهان به مشاهده می رسد مدت زیادی بعد از آنکه ملوک بامیان توسط برادران غوری خود بدان دیار نصب و مقرر گردیدند همیشه در مهمات بزرگ با ایشان همکاری و معاونت کرده اند و چنانچه در فصول آینده خواهیم دید بالاخره توسط سلاطین غور بعضی از ایشان به لقب سلطانی نیز مشرف شده اند . بنا بر قول منهج سراج چون میان هر دو لشکر مضاف راست شد سلطان علاء الدین پیش از مضاف منادی فرموده بود تا زمین هائیرا که پس پشت لشکر غور بود تمام آب تماماً زیر آب کرده بودند به طمع اینکه از عساکرش احدی نتواند در وقت فشار طرف مقابل از خوف گل ولای رو به فرار نهد چون مضاف راست شد و هر دو لشکر مقابل شدند بدست راست لشکر غور به قدر دو هزار سوار غز و هر گان و خلیج بود تمام بگشتند و به سلطان سنجر پیوستند و خدمت کردند و هزیمت بر لشکر غور افتاد و جمله امراء و مبارزان و معا ریف لشکر غور در آن زمین های خلاب پمانند تد بعضی شهادت یافتند و بعضی اسیر گشتند .

درین محاربه از بزرگان لشکر غوری **ابو جعفر** شخص سلطان علاء الدین و شمس الدوله والدین محمد بن سعید بامیانی که حکایت اسارت وی قبلاً به اسناد عروضی گذشت بنا بر قول روضة الصفا چنانچه پیشتر هم ذکر امیر علمی چتری یکی از متحدین دیگر علاء الدین نیز بدست سنجر افتاد و بزیر علم

سر ضجرت گفت : دیدی که نماز پیشین رسیده و خبری نرسید پادشاه زاده درین بود که قاصدی در رسید و این بشارت داد که حمل آور دند . . . د بگر روز خداوند زاده شمس الدوله ولد این خلعت سلطان عالم بهوشید و مطلق شد و به زودترین حالی روی به عز خویش نهاد . . . و درین شبها بود که بنده را بنواخت و گفت نظامی یاد داری که به هر ی آن حکم کردی و چنان راست باز آمد خواستم که دهان تو پر زر کنم آنچه زر ندی شتم ، اینجا زر دارم زر بهواست و دهان من دوبار پر زر کردی گفت بسی نمی دارد آستین با زدار باز دای شتم پر زر کرد ایزد تبارک و تعالی هر روز این دولت را زیادت کند و این دو خداوند زاده را بهد اوند ملک معظم ارزانی داد و ادبته و کر مه .

اورا بدو نیم زدند . به اتفاق اکثریت زیاد مورخین چون گماشتگان سنجر به امر وی تخته بند آهن آوردند تا بر پای علاء الدین نهند علاء الدین گفت که سلطان عرضه باید داشت تا با من آن کند که من با او سنجیده بودم و تخته بند زرین قبلاً مهیا گردا نیده بودم چون این سخن به سنجر رسید فرمود تا آن تخته بند را طلب کرده و بر پای او نهادند اما چون سلطان علاء الدین صاحب قلم و شمشیر و خداوند نظم و نثر بود طبع ظریف و صحبت نیکو داشت به عقیده مورخین سابق که یکی از دیگری نقل اقوال نموده اند سلطان سنجر در اعزاز و حرمت وی کوشید و او را ندیم خود ساخت و بقول منهاج سراج علاء الدین را دیگر روز و یا بعد از چند روز طلب فرمود و اعزاز کرد و مخلص گردانید و یک طبق گوهر ثمین پیش مستند نهاده بود آنرا به علاء الدین بخشید و علاء الدین این بیت بداهة گفت :

بگرفت و نکشت شه مرا در صف کین هر چند بدم کشتنی از روی یقین
بخشید مرا یک طبق در ثمین بخشایش و بخشش چنان بود چنین (۱)

سنجر او را حریف و ندیم خود گردانید و هر چه مجلس عشرت بی حضور او نبود تا آنکه تخت غور را به او باز داد و ذخیره و خزانه و تمامت گله اسپ و رمة گو سپندان خاص گله، اشتران، فرمود تا به علاء الدین سپردند و فرمود که علاء الدین تو مرا به منزلت برادری این جمله مواشی و خزاین با خود ببر و به ولایت غور نقل کن اگر تقدیر آسمانی آن باشد که این جماعت غز را حق تعالی منکوب گرداند و ما را نصرت باشد چون طلب فرموده شود به نزد یک ما باز فرست والا اگر دولت ما منتهی شده باشد به نزدیک تو بماند نیکو تر از آن باشد که بدست غزان افتد .

(۱) بیت دوم این رباعی را مؤرخین هر یک به نحوی نقل می کنند و در اینجا عیباً از طبقات

د اسلامي تاريخ گټنه او خپرنه

د اسلام په ظهور او په خو بنارونو کې په خپرېدلو سره په زياترو هغو بنارونو کې چې فتح ئې پای ته رسېدلې وه په اسپانيا کې د غرب اقصا نه په تر کستان کې تر شرق اقصا پورې ډېر اثار ورڅخه خپوره شول. (تراث الاسلام د د کي حسن تر جمعه ۱۱هـ منځ قاهره) ددې سيمې په اوز د والي او يلنوالي کې داسې اثار ليدل کېږي چې د نوي دين مظاهر په ډېر ښه شان سره څر گندوي. لکه جو ماتونه، دار الحکومگي - مزارونه، او کلاگانې د اسلامي پادشاهانو تر منځ د ودانيو په جوړولو کې ډېره سخته مسابقه پيدا شوه او په دغه لاره کې د خلکو هر ډول اهليت او استعداد تر استفادې لاندې ونيول شو. په نتيجه کې ابتکارونه منځ ته راغلل او دېوې سيمې اثار د بلې سيمې نه دمعه اري په طرز او کثرت کې جلا او ممتاز شول. تردې چې دغه دې د امويانو د تمدن په اړه کې د هکام په اثارو کې او د عباسيانو مدنيت د عراق په اثارو کې او د فاطميانو حضارت د مصر په اثارو کې بحث او مذاکره کېدلی شي.

دغه اثار چې مستقيماً زمونږ ارتباط د تاريخي بحثونو سره راوړي او که شه هم چوپ اوسا کت دې بيا هم د تير ژوند په باره کې په فصاحت سره خبرې کوي مگر له بده مرغه د پخوانيو مؤرخينو تر توجه لاندې ندي راغلي او د هغو دمآخذ په جمله کې داخل شوي ندي، بلکه يوازې په وروستيو کلونو کې ځينو پوهانو کوښښ کړی دی چې هغه لومړي ټولگي تاريخي منابع او مصادر وگرځوي. له دې جبهه تر اوسه پورې د اسلامي اثارو په خصوص کې د مدني جنبو په لحاظ څېړنيز او درضايت وپېژنونه، نه دی شوی او هغه کتابونه چې په دغه څانگو کې ليکل

شوی دی تل دفنی تاریخ په باره کښې بحثونه کړی او اکتفائی ورباندې کړې ده. (داسلام په تاریخ باندې د ساواژه مقدمه پاریس، ۱۹۴۲) زموږ وظیفه ده چه د اسلام دمکمل تاریخ د تدوین دپاره دغه خالی ځای ډک کړو، او دغه نقص له منځه لیری کړو. ابن خلدون په اسلامی تاریخ باندې په پوهېدلو کښې ددې مسئلې دارزښت او اهمیت په باره کښې پخپله مقدمه کښې یو مستقل فصل لیکلی دی او عمرانی آثارئ د دولتو د قدرت او قوت دمعیار نمایندغه شمېرلی دی.

نقشونه، د نقشونه مقصد د کلماتو د حررفو او دهنو د څرنگوالی، کیفیت او ترکیب صورتونه دی، ارهغه دوثیقو او اثارو په شان داسلامی تاریخ په لومړی ټولگی منابعو کښې ډېر اهمیت او اعتبار لری. دغه نقشونه له پخوانی زمانې څخه د جزیره العرب په شمال او جنوب یعنی په هغو ځایو کښې چه عرب پکښې اوسېدلی پیژندل شوی دی. د شام په دینتو کښې د مسیح نه پخوا د درهمی پېړۍ په مربوطو قبرونو او ډبرو باندې ځینی نقشونه لعیانی او ثمودی خط په دغه نوم قبائلو ته منسوب موندل شوی دی چه که څه هم په هغو کښې د عربی! بجدی حررفو ریښی موندل کیده شی مگر په هغه زمانه کښې تازی خط موجود نه ؤ.

په جنوب او په تیره بیا په یمن کښې د ژېړو په تخنو، دمعبدو په دیوالونو، دمرمر و په ستونو او د قبرونو په (شناختو - تیزو) باندې ځینی نقشونه موندل شوی دی، چه په مسبئی او حمیری خط یا هغه خط چه په مسند مشهوردی لیکل شوی دی، دغه خط د عربی حررفو سره اختلاف لری او په هغه بیان چه بلشی دپاریس چاپ په کلاسیک عربی گرامر باندې پخپله مقدمه کښې لیکلی دی دا ثبوتی حررفو سره ارتباط لری. داسلام په راتللو سره تازی خط په هغو ملتو کښې چه د عربو سره وجنګېدل د نقش اساس وگرځېد، ځکه هغه خط چه قرآن او حدیث ورباندې لیکل شوی وو، مقدس کهل کیده، نو په ټولو منځنیو پېړیو کښې د نقش اساس ومنل شو، ترهغه وخت پوری چه د سوریې، مصر، فارس، مغرب، او اندلس په خطو باندې غالب شو او دهند او چین سیمو ته ورسېد او ځینی پخوانی خطونه ئی لکه قبطنی - آرامی،

سریانی - فارسی - اویغنی اوخینی نورله ملخه یورپول
 وائی هغه لومړنی شخص چه په عربی ئی خط ولیک د عربو نیکه اسمعیل ؤ
 مگر دغه نکته واضحه ده چه داسلام تر ظهوره یور دغی ژبی تکیه حای نه درلود او په
 هغی کبې کوم کتاب تدوین شوی نه ؤ. د عربی نقش اساس، په اول کبې کوفی خط ؤ.
 دغه خط مربع اوزاویه لرونکی دی. او د عراق د کوفی بنارته منسوب دی. دهغه تطور
 په وجه چه وروسته بیایه کوفی خط کبې پېښ شو خو قلمه ورڅخه پیدا شول چه په نقشونو
 کبې ډیر مهم ئی: مستدیر خط یا نسخی - رقعہ، ثلث او مغربی خط دی.

داسلامی مدنیت نقشونه په هیڅ مات کبې موندل کېدلی نشی اسلامی هنرمندان
 د عربی حروفو په تزییناتی ارزښت باندی پوه شوی وو اوله دې کبله ئی دلرگو
 او آئینو ټوټې او تیزی او نور شیان پخپل هنر سره بشکلی او بنائسته کولی. د عربی
 نقش په رموز باندی پوهیدل کوم انسان کارته دی څکه چه مسلمانو هنروالو
 په حروفو سره لوبی کولی او دائری به ئی ورڅخه جوړولی او حرفونه به ئی ښکته
 او پورته کول او په عین حال کبې به ئی د هر حرف داوږ دوالی اولنډی والی - رقت
 او غلظت، د فصل او وصل پمراعات کاوه. ان تر دای چه لږ هغه نه به یوه نری اوفنی
 شهکار لاس ته راته. ددغو نقشونو لوستونکی په اول ځل گمان کوی چه دوی
 نشی کولی چه له هغونه په کوم شی باندی پوه شی خو ژر د تمرین او ممارسته په وجه
 ورسره عادی کېزی.

په دغه حای کبې باید داهم وویل شی چه زیاتره اسلامی نقشونه هغه تاریخی
 ارزښت نه لری کوم چه دنورو ملتو لکه د یونان اولاتین نقشونه هغه لری. څکه
 چه په جوماتونو اوماڼو او حتی دڅکاک په لوبنو، وسلو، ټوټو، او ټو کرانو باندی
 لیکنو ټولو دینی رنگ او رویه درلوده، اوله دې کبله قرآنی آیتونه او نبوی
 حدیثونه وراویا حکیمانہ اقوال - او ټاکلی جملی اود کلماتو تکرار ددینی کتابت
 په مخصوصه رویه - که چیری ددغو عربی نقشونه یوه برخه په عین حال کبې په

او امر و القابو او تاریخونو بانندی مشتمله وی هغه هم په تاریخی علمی بحث کښي داو تادو په شان دی .

د نقشونو علم سره د دغه ټول اهمیت چه لری ئی په اسلامی منابعو او ماخذو کښي داخل نه دی . مگر البته زمونږ په زمانه کښي د لویدیز خنیز پېژند و نکو پوهانو د جد و جهد او کوشش په اثر چه ځینی ئی په اسلامی هېوادو کښي په کار بوخت دی . دغه علم په تاریخ کښي ډېر ارزښت لاری - دغو ختیز پېژند و نکو د نقشونو په راټولولو او په مجموعو کښي د هغو په ایجدي ترتیب د ملکونو او ښارونو له مخي ، اکتفاونه کړه بلکه له هغونه ئی عکسونه هم واخستل او زمونږ تر نظر لاندی ئی واچول ، او زمونږ اوس کولی شو چه پخپل کور کښي د هغو نقشونو په زده کړه کښي برخه واخلو . هو ، اسلامی نقشونه د تاریخ د علم د پاره د لومړی ټولگی له صادر و شخه دی ، او د ختیز اوسنی مؤرخین باید هغه د نظر نه لیري نه کړی .

پروېشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی
مجله میتوپ

گل و لاله وای د خدای د پاره	تل سی ساله وای د خدای د پاره
په لاس پیاله وای د خدای د پاره	دینوینو جو تو جمال تل مل لیدی
<u>خوشحال خیتک</u>	

«سرود ناهید» عنوان شعری بود که در شماره نهم، در همین صفحه
 نشر شد. اینک «پرواز نشاط» را فریدون مشیری، متأسفانه در «سرود ناهید»
 مختصر استفاده سوئی از شعر دومی شده است. اداره مجله ازین عمل خیلی متأثر
 است و امید میکند گوینده آن شعر! قباحات این امر را در نظر داشته باشند.

پرواز نشاط

بگذار که بر شاخه این صبح دلاویز	بنشینم و از عشق سرو دی بسرایم
آنگاه صد شوق چو مرغان سبکبال	بر گیرم ازین بام و بسوی تو بیایم
خرشید از آن دور از آن قلعه یربرف	آغوش کند بازو همه مهر همه ناز
سیمرغ طلائی پروبالی است که چون من	از لانه برون آمده دارد سر پرواز
پرواز با آنجا که نشاط است و امید است	پرواز با آنجا که سرور است و سرور است
آنجا که سراپای تو در روشنی صبح	رؤیای سراپست که در جام بلور است
آنجا که سحر گونه گلگون تو در خواب	از بوسه خرشید چو برگ گل ناز است
آنجا که من از روزن هر اختر شبگرد	چشم بتما شاو تمنای تو باز است
من نیز چو خرشید دلم زنده بعشق است	راه دل خود را نتوانم که نبویم
هر صبح در آئینه جادویم خراشید	چون مینگرم او همه من همه اویم
او روشنی و گرمی بازار و جود است	در سینم من نیز دلی گرمتر از او است
او یک سر آسوده بیا لبین نهاده است	من نیز بسره میدوم اندر طنب دوست
ماهر دو درین صبح طر بناک بهاری	در خلوت و خاموشی شب پابفر اریم
ماهر دو در آغوش پر از مهر طبیعت	بادبده جان محو تما شای جهانیم
ما آتش افتاد به نیزار ملالیم	ما عاشق نوریم و سروریم و صفائیم
بگذار که سرمست و غزلخوان من و خرشید	بالی بکشائیم بسوی تو بیائیم

شورش کاغذ مازناز و مطالع است
 روشنی